

Beata Raszka

ZA I PRZECIWIW PRACOWNIOM NAUKOWYM W PARKACH NARODOWYCH

The pros and cons of scientific work in national parks

Abstract

This article concerns the functioning of research laboratories in National Parks. It addresses itself to the tasks of scientific workers, stressing specifically national park work tied to the need for solving immediate problems as well as management of long term work. It pays attention to vague and formal shortcomings in working organizations as well as contains suggestions that would render work activities more efficient.

KEY WORDS: Poland, national park, research staff, research laboratory.

Bez powstania i rozwoju w każdym kraju silnych placówek naukowo-badawczych (instytutów, katedr w szkołach wyższych, stacji terenowych etc.) zajmujących się problematyką nowoczesnie pojmowanej ochrony przyrody i jej zasobów oraz bez współpracy w skali międzynarodowej nie będą mogły być rozwiązane zagadnienia, od których zależy utrzymanie przy życiu i dalszy rozwój ludzkości na całej kuli ziemskiej.

Wł. Szafer

1. Wstęp

Co jakiś czas pojawiają się głosy osób pragnących zreformować działalność pracowni naukowych w parkach narodowych. Część dyskutantów przejawia chęć likwidowania tych placówek, poddając w wątpliwość potrzebę istnienia samodzielnych komórek badawczych w parkach. Dla osób jedynie ocierających się o problemy parków narodowych usytuowanie takiej jednostki organizacyjnej, szczególnie w parkach położonych w sąsiedztwie ośrodków akademickich, wydaje się być niecelowe.

Jednak dobrze zorganizowana pracownia naukowa, mimo nie-licznego personelu i braku wydzielonego budżetu, nie tylko uzupełnia prace badaczy placówek uczelnianych, ale prowadzi szereg indywidualnych, oryginalnych prac, ściśle związanych z charakterem danego parku, jego potrzebami i wymaganiami administracji.

Chciałabym rozważyć kwestie związane z istnieniem pracowni naukowo-badawczych w parkach, sposób ich zorganizowania, wymagania formalne stawiane pracownikom tam zatrudnionym oraz usytuowanie pracowni naukowych w ramach struktury organizacyjnej i funkcjonalnej parków narodowych w Polsce.

2. Charakterystyka pracowni naukowych

Źródeł kontrowersji i sporów toczących się wokół pracowni naukowych należy szukać w niejasnej organizacji pracowni. Nie ma jednolitej struktury i relacji: pracownicy naukowcy — dydaktycy — muzeum, która obowiązywałaby we wszystkich parkach w Polsce. Np. w Wielkopolskim Parku Narodowym Dział Naukowo-Badawczy (przemianowany ostatnio na „Naukowo-Dydaktyczny”) „od zawsze” skupiał dwie jednostki: naukową (pracowników naukowo-badawczych) i dydaktyczną (pracownicy muzeum przyrodniczego). Przełożonym całości był kierownik pionu naukowego. W Ojcowskim PN istnieje Muzeum będące placówką dydaktyczną, lecz zorganizowaną na wzór zachodni. Ekspozycja jest wtórna w stosunku do zbiorów naukowych, a etatowi pracownicy Muzeum prowadzą własne prace badawcze. Obok nich istnieją Parki Narodowe — np. Słowiński, gdzie pion naukowy i dydaktyczny są ściśle rozdzielone. W niektórych parkach (np. w Drawieńskim) działają tylko pracownie naukowe, a osoby w nich zatrudnione podejmują własne badania i wraz z innymi pracownikami Parku realizują przedsięwzięcia dydaktyczne. Zaledwie 7 parków zorganizowało pracownie naukowe. Jednak w każdym z 17 (na 19 obecnie istniejących) są pracownicy prowadzący działalnością badawczą (Lubczyński 1994).

Krajowy Zarząd Parków Narodowych przewiduje etat koordynatora i opiekuna merytorycznego pracowni naukowych

parków. Ma on czuwać nad przepływem informacji między placówkami, pośredniczyć w rozmowach z MOŚZNiL i KBN oraz, ogólnie rzecz biorąc, wspierać fachowością młodą i często nieodświadczoną kadrę naukową parków. Niestety, bodajże od roku stanowisko wakuje. Pod koniec 1994 r. zatrudniono w KZPN opiekuna pracowników naukowych — Panią Profesor Ewę Symonides.

Ważną rolę w poczynaniach naukowych pracowników parków gra Rada Naukowa, która winna zainteresować się nowymi i nieobeznanymi z trybem pracy pracownikami naukowymi, a przynajmniej na początku kariery zawodowej pomóc odnaleźć się w pracy badawczej i sprawować nad nimi merytoryczną opiekę. Wymóg posiadania opiekuna naukowego był wielokrotnie podnoszony przez KZPN.

W myśl nowej ustawy o ochronie przyrody z 1991 r. pracownicy naukowcy i dydaktycy w parkach narodowych zostali zaliczani do służby parku. Traktowani są więc, z prawnego punktu widzenia, jak administracja państwowa. Nie umniejsza to ich wartości jako pracowników naukowych, wręcz przeciwnie — podlegają wielu rygorom i wymogom administracyjnym.

Wymagania stawiane pracownikom naukowym nie ograniczają się jedynie do stosownego poziomu wiedzy i umiejętności. Z uwagi na to, że parki narodowe często są odizolowane od ośrodków akademickich, a tym samym znacznie trudniej dotrzeć do nowości wydawniczych i trudniej o fachową pomoc i radę, od pracowników naukowych wymaga się dużej samodzielności, energii i operatywności oraz samodyscypliny. Kandydatury pracowników naukowych wyposażone w opinie samodzielnych pracowników naukowych uczelni lub instytutów badawczych podlegają ocenie Rady Naukowej danego parku. Dopiero tak wyselekcjonowani kandydaci zatwierdzani są przez KZPN. Formalny tryb postępowania odpowiada więc komisjom selekcyjnym wyższych uczelni.

3. Zadania pracowników naukowych Parków Narodowych

Zakres obowiązków pracowników parków narodowych prze-

widuje realizowanie „zadań” i prowadzenie „badań”. Podobny podział obowiązuje w rocznych sprawozdaniach i kwestionariuszach corocznych punktowych ocen, jakim poddawani są pracownicy naukowcy przez Radę Naukową i dyrektora danego Parku oraz KZPN.

Do tematów badawczych uznanych przez KZPN za priorytetowe należą (Wasilewski 1991, Symonides 1992a):

1. Biologia i ekologia rzadkich, zagrożonych i ginących gatunków flory i fauny.
2. Dynamika ekosystemów naturalnych, półnaturalnych, świadomie kształtowanych lub „naturalizowanych” wskutek zabiegów aktywnej ochrony.
3. Ocena efektów wykonywanych zabiegów ochrony aktywnej w ekosystemach leśnych i nieleśnych.
4. Wpływ zwierząt roślinożernych na strukturę i dynamikę zbiorowisk leśnych i nieleśnych.
5. Struktura i dynamika ekosystemów w strefie ekotonów oraz obrzeżach biochory poszczególnych ekosystemów.
6. Wpływ turystyki na przyrodę Parku Narodowego.
7. Prognozy trwałości i kierunku spontanicznych przekształceń zbiorowisk leśnych.
8. Badania proveniencji gatunków drzewiastych.
9. Rozwój młodników drzew iglastych w obrębie obszarów ochrony ścisłej z analogicznymi pod względem wieku i warunków siedliskowych młodnikami poddanymi zabiegom pielęgnacyjnym.

Do najważniejszych zadań pracowników naukowych należy (Symonides 1992a):

- ciągła inwentaryzacja flory i fauny,
- sporządzenie czerwonej listy gatunków roślin i zwierząt i cykliczna rejestracja rozmieszczenia i zagęszczenia populacji gatunków ginących, zagrożonych i rzadkich,
- rejestracja pojawu gatunków synantropijnych,
- prowadzenie i uzupełnianie dokumentacji przyrodniczej, w tym zielnika, zbiorów entomologicznych, zdjęć fitosocjologicznych,

— wykonywanie i systematyczne uzupełnianie bibliografii PN, oraz (według zakresu obowiązków pracowników naukowych Wielkopolskiego PN):

- opracowywanie kronik parku,
- stała współpraca z pracownikami terenowymi parków (leśniczymi),
- opracowywanie ścieżek dydaktycznych (to i poniższe zadania związane są z funkcjami dydaktycznymi parków i oczekiwaniem lokalnych społeczności),
- oprowadzanie wycieczek,
- przygotowywanie wystaw,
- organizowanie konkursów przyrodniczych,
- prelekcje — współpraca z miejscowymi szkołami.

4. Po co Parkom pracownia?

Zarzutem stawianym kadrom naukowym parków narodowych jest niewielka liczba samodzielnie prowadzonych badań naukowych. Twierdzi się, że w parkach przeważają prace o charakterze zadań, a nie oryginalnych prac badawczych. Jeśli tak jest, a statystyki mówią nieco inaczej (tab. 1), przyczyn należy szukać w dwu powodach. Po pierwsze — pracownie pełnią funkcję służebną wobec potrzeb parków. W związku z tym dominacja zadań wydaje się być uzasadniona doraźnymi potrzebami parków. Wiele z tych leceważonych zadań ma strategiczne znaczenie dla parku — rzadko pozaparkowe instytucje naukowe podejmują się długofalowych i nieefektywnych inwentaryzacji, czy prowadzenia dokumentacji przyrodniczej. Podobnie ma się rzecz z archiwizacją słowa — oczywistym jest, że każdy z parków winien mieć możliwie jak najdokładniej skatalogowane materiały publikowane, będące podstawowym źródłem informacji o tym terenie. Służą temu wydawane przez parki narodowe bibliografie. Natomiast opracowywane w placówkach naukowych parków kroniki to syntetyczne podanie rocznej działalności parku, szczególnie pomocne przy wstępnych pracach inwentaryzacyjnych; działy „Flora i fauna”, „Gospodarka rezer-

watowa” pozwalają na śledzenie zmian przyrodniczych i poczynań administracji parków. Kroniki oprócz waloru dokumentu mają ogromne wartości poznawcze, zawierają bowiem znacznie więcej informacji, ubranych w zbeletryzowaną formę, niż powszechnie przygotowywane sprawozdania (zawierają bowiem dane o życiu parku, powszechnie pomijane w opracowaniach sprawozdawczych).

Tab. 1. Badania naukowe w Parkach Narodowych w 1993 r. (dane KZPN, według Lubczyński 1994)

Tab. 1. Scientific studies in National Parks in 1993 (data from KZPN, according to Lubczyński, 1994)

Lp.	Park Narodowy	Liczba pracowników naukowych	Liczba zrealizowanych prac	
			ogółem	własnych PN
1.	BABIOGÓRSKI	2	48	3
2.	BIAŁOWIESKI	4	55	4
3.	BIESZCZADZKI	4	18	11
4.	DRAWIEŃSKI	3	19	9
5.	GORCZAŃSKI	3	31	5
6.	KAMPINOSKI	4	72	11
7.	KARKONOSKI	2	30	4
8.	OJCOWSKI	3	32	5
9.	PIEŃSKI	1	58	2
10.	POLESKI	4	11	3
11.	ROZTOCZAŃSKI	1	13	1
12.	SŁOWIŃSKI	6	31	11
13.	ŚWIĘTOKRZYSKI	4	17	9
14.	TATRZAŃSKI	3	123	12
15.	WIELKOPOLSKI	3	40	4
16.	WIGIERSKI	3	29	10
17.	WOLIŃSKI	2	14	7
RAZEM		52	641	111

Po drugie — pracownicy naukowci PN nie mają możliwości prowadzenia kompleksowych, zakrojonych na szeroką skalę badań. Wynika to z na ogół kiepskiego wyposażenia pracowni, nielicznej obsady personalnej, starego sprzętu i niedostatecznej wiedzy (wąskie specjalizacje, zwykle w pracowniach zatrudniano leśników). W placówkach naukowych parków nie ma np. pracowników technicznych. Pracownie naukowe parków nie mają własnego budżetu, stąd często ich potrzeby uwzględniane są marginalnie.

Zakres proponowanych przedsięwzięć badawczych jest bardzo szeroki. Przy wspomnianych wyżej niedomogach konieczna jest selekcja tematów stosownie do potrzeb parku i możliwości kadrowych. Dla ułatwienia wielotorowych badań i zmniejszenia kłopotów finansowych postulowano stworzenie interdyscyplinarnych ruchomych zespołów badawczych opierających się o kadrę różnych parków (Symonides 1992b, Symonides 1993). Mogłyby one prowadzić badania w kilku parkach, niezależnie od macierzystego miejsca zatrudnienia. Na pewno byłby to krok w kierunku optymalizacji wykorzystania kadry naukowej, środków finansowych i aparatury parków.

Czasem zdarza się, że pracownie naukowe przez niektóre dyrekcje parków traktowane są jak „zło konieczne”. Dyrektorzy nie zawsze potrafią dostrzec korzyści wynikające z działalności własnej komórki badawczej, nie zawsze wiedzą jak wykorzystać możliwości pracowników w rozwiązywaniu doraźnych problemów. A jest to pion, który winien być „prawą ręką” dyrektora Parku Narodowego i ramieniem Rady Naukowej, jeśli idzie o wdrażanie postulatów badawczych. Sądzę, że niejednokrotnie nieumiejętność współpracy i wyzyskania pracowni wynika z niecierpliwości dyrektorów, oczekujących natychmiastowych rezultatów prowadzonych obserwacji i wniosków możliwych do wdrożenia „od zaraz”.

Po co jeszcze przydają się pracownie naukowe w Parkach Narodowych? A choćby po to, aby przypomnieć leśnikom, że w parku narodowym wszystkie zespoły przyrodnicze są równie

ważne i równoprawne, a zbiorowisko leśne to nie tylko drzewostan, lecz zespół wielu organizmów i środowisko abiotyczne, w którym żyją.

5. Wnioski

Pod adresem KZPN:

1. Opracowanie jasnej struktury organizacyjnej pracowni (działu naukowego).
2. Obsadzenie stanowiska koordynatora.
3. Częstsze kontakty i skoordynowana wymiana informacji między PN.
4. Powołanie ruchomych zespołów badawczych złożonych z kadr parków.

Pod adresem MOSZNiL:

1. Wyjaśnienie statusu pracownika naukowego.

Pod adresem dyrekcji:

1. Określanie corocznego budżetu pracowni w ramach zasobów finansowych parku.
2. Włączenie pracowników naukowych w prace związane z planami ochrony parku i plany gospodarcze.
3. Ścisła współpraca i udoskonalenie form koordynacji badań pracowników parków i placówek obcych.

Pod adresem Rad Naukowych Parków:

1. Bliższa współpraca i częstszy kontakt (konsultacje) z pracownikami naukowymi i dydaktycznymi parków.

L I T E R A T U R A

- LUBCZYŃSKI L. 1994. (mscr.) Analiza działalności parków narodowych za 1993 rok. Krajowy Zarząd Parków Narodowych, Warszawa.
- SYMONIDES E. 1992a. (mscr.) Zakres zadań i priorytetowa problematyka badań naukowych w parkach narodowych. Krajowy Zarząd Parków Narodowych, Warszawa.
- SYMONIDES E. 1992b. Badania naukowe w parkach narodowych Parki Narodowe, 2: 11—13.

SYMONIDES E. 1993. Badania naukowe w parkach narodowych. Organizacja badań Parki Narodowe, 4: 5—7.

WASILEWSKI A. 1991. (mscr.) Analiza planów badawczych pracowników naukowych parków narodowych na rok: 1990, 1991. Krajowy Zarząd Parków Narodowych, Izabelin.

Adres autorki:

PRACOWNIA NAUKOWA
Wielkopolski Park Narodowy
Jeziory
62-050 Mosina